

КІРЫЛІЧНЫЯ ВЫДАННІ

Кірылічныя выданні – кнігі, выдадзеныя кірылічным шрыфтам ў XV – пачатку XX ст. Славянскае кірылічнае кнігадрукаванне ўзнікла ў канцы XV ст. у Кракаве і Цэцінне. У першай палове XVI ст. у Празе і Вільні выпускаліся кнігі беларускага і ўсходнеславянскага першадрукара Францыска Скарыны. У другой палове XVI ст. і на працягу XVII ст. кірылічныя выданні друкаваліся ў Маскве, Львове, Кіеве, Астрогу, Вільні, Куцейне. Найбуйнейшай маскоўскай друкарняй быў Маскоўскі друкарскі двор, у 1727 г. перайменаваны ў Маскоўскую сінадальную друкарню. Адметнымі па афармленні, з надзвычай прыгожымі гравюрамі былі кнігі, выдадзеныя ў Кіева-Пячэрскай лаўры і Львоўскай брацкай друкарні. Рэпертуар рускай і ўкраінскай кнігі кірылаўскага друку другой паловы XVI – XVIII ст. прадстаўлены ў каталогах А.С. Зёрнавай «Книги кирилловской печати, изданные в Москве в XVI–XVII веках» (Масква, 1958) і «Сводный каталог русской книги кирилловской печати XVIII века» (Масква, 1968), альбомах Я.П. Запаскі і Я.Д. Ісаевіча «Пам’яткі книжковаго мистецтва каталог стародруків, виданих на Україні» (Львоў, 1981–1984, 3 т.), А. А. Гусевай «Издания кирилловского шрифта второй половины XVI века сводный каталог» (Масква, 2003) і «Свод русских книг кирилловской печати XVIII века типографий Москвы и Санкт-Петербурга и универсальная методика их идентификации» (Масква, 2010).і інш.

Узнікненне беларускага кнігадрукавання звязана з дзейнасцю вядомага кнігадрукара Ф. Скарыны (каля 1490 – не пазней 1551 г.), першыя беларускія кнігі ўбачылі свет у Празе, а потым – у Вільні.

Значнае месца ў беларускім кнігадрукаванні належыць сям’і Мамонічаў, кнігавыдаўцам апошняй чвэрці XVI – першай чвэрці XVII ст. Яны (разам з Пятром Мсціслаўцам) заснавалі ў Вільні ў сваім доме друкарню, якая існавала каля пяцідзесяці гадоў. Друкарня ў Вільні адраділа кірылічнае кнігадрукаванне, пасля спынення дзейнасці Францыска Скарыны. Яе прадукцыя адрознівалася разнастайнасцю па змесце, мове, была аформлена паводле мастацкага прыгожа. Найбольш адметнымі па якасці былі кнігі, выдадзеныя друкараром Пятром Цімафеевым Мсціслаўцам. Традыцыю гэтай друкарні працягнулі друкары віленскіх манастыроў св. Тройцы і св. Духа, друкарні ў Еўі.

Адным з цэнтраў беларускага кнігадрукавання першай паловы XVII ст. з’яўляўся Куцеінскі Богаўленскі манастыр каля Оршы. Вядомая друкарня была заснавана друкараром з Магілёва Спірыдонам Собалем у 1630 г. Куцеінскія манахі рыхтавалі і выдавалі богаслужэбныя кнігі, жыццёвую і павучальную літаратуру.

Важная роля ў гісторыі беларускага кнігадрукавання адводзілася праваслаўным брацтвам – яны выдавалі кірылічныя кнігі ў Вільні, Куцейне, Еўі, Магілёве.

У канцы XVII ст. пачалося кнігадрукаванне ў Супрасльскім манастыры, дзе выпускаліся кнігі на лацінскай, польскай, французскай і царкоўнаславянскай і іншых мовах.

У XVIII ст. у Магілёве, Гродне, Вільні былі надрукаваны шматлікія стараверскія выданні.

Беларуская кірылічная кніга адлюстравана ў каталогах «Кніга Беларусі (1517–1917): зводны каталог» (Мінск, 1986), А.У. Вазнясенскага «Кириллические издания старообрядческих типографий конца XVIII – начала XIX века» (Ленінград, 1991) і інш.

Кірылічныя выданні выдзяляюцца ў асобную калекцыю. Яны маюць свае асаблівасці: кірылічны шрыфт, афармленне (застаўкі, канцоўкі, наборны арнамент, ініцыялы, ламбарды, вязь, рамкі на палях, гравюры), сігнатуры, несапраўдныя выхадныя звесткі (у стараверскіх выданнях). Гэта абумоўлівае і асаблівасці іх навуковай апрацоўкі. Так, у апісанні неабходна ўзначыць памер набору, вышыню 10 радкоў. Пры апісанні паасобніка неабходна звяртаць увагу на асаблівасці экзэмпляра: нумарацыю ([гл. Табліцу пераводу славянскіх лічбаў у арабскія](#)), памылкі ў нумарацыі, сігнатуры (напрыклад, рад стандартных літарных сігнатур: а, б, в, г, д, е, ж, з, и, і, к, л, м, н, о, п, р, с, т, у*, ф, х, от, ц, ч, ш, щ, ь, ы, ь, е*, ю, у**, ом, я*, кс, пс, ф*, v¹). Важнай часткай навуковага бібліяграфічнага апісання з’яўляецца апісанне пераплёту і, па магчымасці яго даціроўка. Цікавы і непаўторны лёс кнігі можна прасачыць па ўладальніцкіх запісах, пясчатках, экслібрисах, пазнаках. Усе правененцыі неабходна ўключыць у апісанне кнігі.

Некаторыя стараверскія выданні маюць несапраўдныя выхадныя звесткі, тады прыкладная дата выдання вызначаецца па белай даце на паперы і па бібліяграфічных даведніках.

Кірылічныя выданні ў фармаце BELMARC апісваюцца на мове арыгінала грамадзянскім шрыфтам і на рускай мове; заўвагі – на рускай або беларускай.

Для апісання кніг у фармаце BELMARC выкарыстоўваюцца метадычныя дапаможнікі «Правила составления библиографического описания старопечатных изданий» (Масква, 2003, вып. 1), «В помощь составителям сводного каталога старопечатных изданий кирилловского и глаголического шрифтов» (Масква, 1976, вып. 1), а таксама бібліяграфічныя каталогі і альбомы арнаментыкі.

Поле 200 \$a – загаловак

Крыніцамі інфармацыі з’яўляюцца тытульны ліст ([іл. 1](#), [іл. 7](#)), калафон (знаходзіцца ў канцы кнігі) ([іл. 2](#)). Загаловак прыводзіцца грамадзянскімі літарамі, словы пад цітлам (надрадкавы знак, скарачэнне слова) раскрываюцца ў квадратных дужках. Цвёрды знак у канцы слова не прыводзіцца.

Калі выхадныя звесткі ў кнізе адсутнічаюць, ідэнтыфікацыя заголоўка ажыццяўляецца па бібліяграфічных каталогах.

Прыклады апісанняў:

---

¹ Кириллические издания старообрядческих типографий конца XVIII – начала XIX века : каталог / Ленинград. гос. ун-т, Науч. б-ка им. М. Горького ; сост. А. В. Вознесенский. – Ленинград : Издательство Ленинградского университета, 1991. – С. 12.

Сия с[вя]тая и б[о]годухновенная книга пр[е]п[о]д[о]бнаго о[т]ца нашего Ефрема Сирина ([іл. 7](#))

Библиа сиречь книги ветхаго и новаго завета, по языку словенску ([іл. 1](#))

Поле 210 \$a – месца і дата выдання
Звесткі прыводзяцца, як у арыгінале.
Прыклад апісання:

В б[о]госпасаемом граде Вилне ([іл. 7](#))

Калі ў кнізе несапраўднае месца выдання, то звесткі прыводзяцца, як у арыгінале. Сапраўднае месца выпуску – у квадратных дужках. Выхадныя звесткі ананімных выданняў вызначаюцца пры дапамозе бібліяграфічных крыніц.

Прыклад апісання:

В Вилне [т. е. Клицах]

Дата выдання запісваецца арабскімі лічбамі.

Прыклад апісання:

1780 [после 1803]

Поле 215 – фізічная характарыстыка, памер, набор

Прыводзіцца фізічная характарыстыка поўнага экзэмпляра выдання па бібліяграфіі (поле 215 падполе \$a). Кірылічныя лічбы ў апісанні перадаюцца арабскімі лічбамі. Нумарацыя па лістах – фаліяцыя, па старонках – пагінацыя.

Поле 215 падполе \$d – вышыня пераплёту – фармат выдання ў долях ліста – 2°, 4°, 8°, 16°, у дужках – памер у сантыметрах, падполе \$d паўтараецца – набор, памер вышыні і шырыні тэксту, падлічваецца колькасць радкоў, вышыня 10 радкоў. Надрадковыя і падрадковыя знакі ўлічваюцца ў вышыню набору.

Прыклады апісанняў:

1–4 нн., 1–752, 1–8 нн. с. \$d8° (16 см) \$dНабор (л. 25) – 122x75. Строк – 21, 10 строк – 57.

1–8 нн., 1–276, 1–180, 1–30, 1–56, 1–78 л. [т. е. 1–628]

Поле 306 – заўвагі, якія адносяцца да публікацыі, распаўсюджвання канкрэтнага экзэмпляра

Прыводзяцца выхадныя звесткі ў форме арыгінала. Новыя радкі пазначаюцца дзвюма рысамі з прабеламі, перанос – дзвюма рысамі без прабелаў, злучаныя словы – адной касой рысай.

Прыклад апісання:

Заглавие, выходные сведения, лист 1 нн. об.: Сия Б[о]годухновеная Книга // Глаголемая // Азбука // Имея в себе начальные словенския // статиквы также и нраво учи//тельные слоги от/с[вя]щеннаго писа//ния. и похвала с[вя]тому Констан//тину Философу, нарицаемому во Мнишеском чину Кириллу. // Типом Издана. // в типографии // Супрясльской // в лето от/мироздания 7289 [т. е. 1787]

Поле 307 – заўвагі, якія адносяцца да фізічнага апісання

Нумарацыя з памылкамі, сігнатуры, арнамент, наяўнасць кустод. Поле можа паўтарацца.

Прыклады апісанняў:

Фаліяцыя

Фолиация в нижнем правом углу, с ошибками: 1–41, 28 [т. е. 42], 43–64, 1–2, 1 нн., 3–42, мб [т. е. 43], 44–160, 1 нн. [т. е. 161], 162–169, 169 [т. е. 170], 170–172 [т. е. 171–173], 174–193, 193 [т. е. 194], 194–196 [т. е. 195–197], 198–298, 301, 299–300, 1 нн. л.

Пагинация в верхнем правом углу, с опечаткой: 5–224, 227–453, 54 [т. е. 454], 455–728, 731–752, 1–8 нн. с.

Сігнатуры

(сігнатуры літарныя перадаюцца ў апісанні кірылічнымі літарамі; сігнатуры лічбавыя – арабскімі лічбамі)

Сигнатуры буквенные: А⁴–О⁴, А²⁺⁴, Б⁴–Ю⁴, Я⁴, Ом⁴, Я*⁴, О⁴, Кс⁴–V⁴, Аа⁴–Юю⁴, Я*я*⁴⁺¹
Сигнатуры цифровые: 1⁸–20⁸.

Арнамент (падлічваюцца застаўкі ([іл. 5](#)), канцоўкі, ініцыялы, гравюры, іх памер, вязь ([іл. 5](#)). Друк у дзве ([іл. 3](#)) ці адну фарбу ([іл. 7](#)).

Печать в одну краску. Орнамент: 3 заставки с 3-х досок на л.: 13 об. (№ 323), 50 об. (№ 319), 59 (№ 317), 2 концовки с 2-х досок на л.: 50 (№ 361), 58 об. (№ 347), 10 инициалов с 10 досок на л.: 39 (Н) (№ 414, № 413), 39 об. (Л) (№ 408, № 407), 40 (№ 395, № 419) (Г, Р), 40 об. (Р) (№ 422), 41 (Р) (№ 421), 41 об. (№ 420), 42 (Р), наборный орнамент.

Кустоды

Кустод нет ([іл. 5](#))

Кустоды

Поле 316 – заўвагі аб асаблівасцях экзэмпляра

Поле паўтараецца. У ім апісваюцца пераплёт (па магчымасці пазначаецца стагоддзе, у якім ён быў выраблены), пазнакі ў кнізе, рукапісныя прыпляценні, дэфектнасць (пашкоджанне пераплёту, паперы), рэстаўрацыя экзэмпляра, пачатак друкаванага тэксту.

Прыклады апісанняў:

Переплет (XVII в.): кожа на досках, на корешке, крышках – блинтовое тиснение, обрез крапчатый, бинтики (3). ([іл. 4](#))

Переплет (XVIII в.): красная кожа на досках, на переплетных крышках – золотое, блинтовое тиснение. На верхней крышке – тиснение: «Книга г[лаго]лемая» (дважды), в центре – ромбовидный орнаментальный средник, рамки из растительного орнамента, застежки (2), бинтики (6), обрез окрашен желтой краской, форзацы начала XX в. ([ил. 6](#))

Переплет (XVIII–XIX в.): темно-коричневая кожа на досках, на переплетных крышках, корешке – блинтовое тиснение (растительный орнамент), на верхней переплетной крышке – ромбовидный орнаментальный средник, тиснение «Книга г[лаго]лемая» (дважды), обрез окрашен красной краской, фрагменты 2 застежек, бинтики (3).

Начало печатного текста, л. 1: Наказание ко учителем, како им // учити детей грамоте...

Поле 500 – уніфікаваны заглавак

Прымяняецца для богаслужэбных кніг. Аптымальным з’яўляецца выкарыстанне базы «Аўтарытэтныя запісы».

Прыклады апісанняў:

Миняя служебная. Ноябрь.

Книга м[е]с[я]ц ноябрь. – В ц[а]рствующем и преславнем граде Москве : Напечатана мастерством и труды многогрешнаго Ивана Андроникова сына Невежина, 1610

Библия. 1581

Библия сиречь книги ветхаго и новаго завета, по языку словенску / ... сушиа же б[о]го приатныя и д[у]шеправителныя книги, ветхаго и новаго завета, напечаташа[ся] мною много грешным Иоанном Феодоровым сыном з Москвы. – В б[о]го хранимом граде Остроже, 1581. ([ил. 1](#), [ил. 2](#))

Поле 321 – бібліяграфія

Прыводзіцца аўтар, заглавак, месца, год выдання і нумар, пад якім знаходзіцца кніга ў бібліяграфіі. Пазначаюцца 2–4 сучасныя выданні. Інфармацыя дубліруецца ў полі 488.

Прыклад апісання:

Библиография: Кириллические издания старообрядческих типографий конца XVIII – начала XIX века : каталог / составитель А. В. Вознесенский. Ленинград, 1991. № 328; Кніга Беларусі (1517–1917) : зводны каталог. Мінск, 1986. № 271; В помощь составителям сводного каталога старопечатных изданий кирилловского и глаголического шрифтов. Вып. 3 : Кирилловские издания Супрасльской типографии / [составитель Ю. А. Лабынцев]. Москва, 1978. № 35; Починская, И. В. Старообрядческое книгопечатание XVIII – первой четверти XIX веков. Екатеринбург, 1994. № 73.

Поле сувязі 488

Прыклады апісанняў:

488#1\$1001BY-NLB-br12065 \$12001#%Кирилловские издания Супрасльской типографии \$f[составитель Ю. А. Лабынцев] \$1210##\$d1978 \$1215##%\$a53, [1] с.

488#1\$1001BY-NLB-br1514464 \$1010##%a5-288-00471-4 \$12001#%Кириллические издания старообрядческих типографий конца XVIII – начала XIX века \$fЛенинградский государственный университет, Научная библиотека им. М. Горького \$1210##%Ленинград \$cИздательство Ленинградского университета \$d1991 \$1215##%a159, [2] с., включая обложку, [24] л. ил. \$сил \$d21 см

488#1\$1001BY-NLB-br226521 \$12001#Кніга Беларусі (1517–1917) \$Дзяржаўная бібліятэка БССР імя У. І. Леніна, Беларуская Савецкая Энцыклапедыя \$1210##\$Мінск \$БелСЭ \$1986 \$1215##\$614, [1] с., [12] л. іл. \$24 см \$15101#Кніга Беларусі (1517–1917) \$zrus

488#1\$1001BY-NLB-br250842 \$1010##\$5-7691-0408-2 \$12001#Старообрядческое книгопечатание XVIII – первой четверти XIX веков \$И. В. Починская \$1210##\$Екатеринбург \$УрО РАН \$1994 \$1215##\$182, [1] с. \$карта \$приложение (LXXI отд. л. ил.).

Поле 327 – змест

Запаўняецца, калі асобнік з’яўляецца беларускім нацыянальным дакументам.

Прыклад апісання:

Содержание: 1) 1–4 об., предисловие; 2) 5–7, стихотворное предисловие; 3) 7 об.–13, алфавит в прямом и обратном порядке, слоги, числа, надстрочные знаки, знаки препинания; 4) 13 об.–18 об., склонения; 5) 19–50, по орфографии; 6) 50 об.–58 об., сказание, как составил святой Кирилл Философ азбуку; 7) 59–1 нн., послесловие; 8) 1 нн. об., выходные сведения.

Поле 690 – калекцыя

Прыводзяцца назвы калекцый на беларускай мове. У НББ вылучаюцца наступныя калекцыі:

Кірыліца – беларускія выданні
Кірыліца – беларускія выданні (рускія)
Кірыліца – рускія выданні
Кірыліца – румынскія выданні
Кірыліца – румынскія выданні (рускія)
Кірыліца – украінскія выданні
Кірыліца – украінскія выданні (рускія)
Кірыліца – еўрапейскія выданні
Кніга Беларусі XVI–XVIII стагоддзяў
Кніга Беларусі XIX – пачатку XX стагоддзя

Поле 700 \$a – імя і прозвішча аўтара запаўняецца ў адпаведнасці з базай аўтарытэтных запісаў

Прыклады апісанняў:

Федоров, Иван (книгопечатник; около 1510–1583)

Гавриил (Петров-Шапошников, Петр Петрович ; митрополит Новгородский и Олонецкий; 1730–1801); Иоанн Лествичник (около 525–649)